

LEHOTAY Veronika
egyetemi docens
ME ÁJK

DOI: 10.15170/DIKE.2023.07.01.07

Adalékok az 1921. évi III. törvénycikk alapján indított büntetőpererekhez¹

Remarks on the Criminal Trials under Act III of 1921

At the beginning of the period between the two world wars, new categories were introduced in criminal law (such as national hate speech and national defamation) based on the provisions of the Act III of 1921. These categories enabled to prosecute the enemies of the system or to silence the people who criticized the system in some way. Many of the 'accused' were peasants living in difficult conditions and poverty, as well as workers and industrialist. Besides them there were also writers who depicted inhumane living conditions in their works, thus they had to answer in court. The cases presented in this study serve as examples to illustrate these procedures.

Keywords: criminal law, Horthy era, Hungarian nation, Curia, authors, poverty, imprisonment

*„Sobasem tudbatjátok, hogy a vitézeknek és leventéknek
eme kitűnő országában mikor követitek el a nemzetgyalázás bűnét.”²*

1. A nemzetgyalázás és a nemzetrágalmazás jogszabályi környezete

Az ún. Horthy-korszakban több olyan jogszabály is született Magyarországon, amelyek különleges jogkört biztosítottak az állam számára arra, hogy annak védelmére történő hivatkozással az állampolgárok jogait korlátozzák.³ Ilyen volt az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló 1921. évi III. tc., a honvédelemről szóló 1939. évi II. tc., a magyar állam biztonságát és nemzetközi érdekét veszélyeztető egyes cselekmények büntetéséről szóló 1940. évi XVIII. tc. és a nemzetiségi érzület védelméről szóló 1941. évi V. tc. is.

A háborús készülődés jegyében az 1939. évi II. tc. háború esetére szigorúbb szabályokat határozott meg, elsősorban a katonai érdekeket sértő bűncselekmények megtorlására. A hadra kelt seregnél bármely büntett miatt kihirdethető volt a rögtönítélő eljárás, amelynek során a bűncselekmény elkövetőjére, ha a huszadik életévét a cselekmény elkövetésekor betöltötte, csak halálbüntetést lehetett kiszabni. A rögtönítélő bíróság – amennyiben több személy fölött ítélezett egyszerre ugyanazon bűncselekmény miatt és már szabott ki halálbüntetést több személyre, akkor – a kevésbé bűnös elkövetőket fegyház- vagy börtönbüntetéssel is sújthatta.⁴ A honvédelmi törvény a kormányt kivételes hatalommal ruházta fel, amely jogot biztosított arra, hogy a honvédelem érdekében a kormány a törvényi jogtól eltérő szabályokat állapítson meg, míg utolsó fejezete a

¹A tanulmány *A nemzetiség és etnicitás jogi operacionalizálása* című 134962. számú NKFI projekt keretében valósult meg.

²Vanczák János mentelmi joga 1077–1171.

³KOCSIS, A magyar állam büntetőjogi védelmének törvényi szabályozása 1878 és 1944 között 91.

⁴DÉMY, Jogi ismeretek 8.

honvédelmi kötelezettséget sértő hivatali és egyéb bűncselekményeket és a rájuk kiszabható büntetéseket határozta meg. Szabályozásra került többek között a hadkötelezettség kijátszása fondorlattal, a tilos nőülés, a közhivatalnokok büntetőjogi felelősségének kiterjesztése és a gyülekezési jog korlátozása tárgyában tett intézkedések megszégése esetére szóló szankció is. Ez a törvény szabályozta a rögtönítélő bíraskodást is, amelynek során általános felhatalmazást biztosított a bűncselekmények meghatározása körében a minisztérium számára.⁵ A jogszabály alapján a kormány mind a polgári, mind a katonai bíraskodás körében bármely büntetetre elrendelhetette a rögtönbíraskodást.⁶

Az 1940. évi XVIII. tc. 10. szakasza tartalmazta a tiltott útlevelhasználatra és a tiltott határátlépésre vonatkozó szabályokat. Emellett az állam nemzetközi érdekének veszélyeztetése körében helyezte el a jogalkotó a katonai kémkedést, az árdrágító visszaélést, a szárazföldi, vízi vagy légi közlekedés veszélyeztetését.

Mindössze két szakaszból álló törvényt alkotott az országgyűlés a nemzetiségi érzület védelméről is. Az 1941. évi V. tc. hat hónapig terjedő fogházbüntetést helyezett kilátásba vétség miatt abban az esetben, ha valaki az országban élő nemzetiségre lealacsonyító kifejezést használt, és ezzel megsértette nemzetiségi érzületét. A tényállás súlyosabb eseteként a nyilvános úton vagy sajtó útján történő elkövetést határozta meg a jogalkotó. A törvény indokolásában *Radocsay László* igazságügyminiszter az „államalkotó magyar fajhoz tartozó állampolgárok” számára biztosított teljes jogegyenlőséggel, és a büntetőjogi védelemmel magyarázta a jogszabály szükségességét.⁷ Az államhoz tartozás fogalmában nemcsak jogi, hanem érzelmi tényezőknél is jelentőséget tulajdonított, amelyek erkölcsi tartalmat hordoznak magukban. Egyedülálló szabályként jellemezte a törvényalkotó a büntetőjogi védelmet, mert ilyen jellegű rendelkezést a korban egyik ország büntető szabályai sem tartalmaznak.

Ebben a jogszabályi körben helyezhető el a rendtörvény, vagyis az 1921. évi III. tc., amely az állami és társadalmi rend védelmét szolgálta a felforgatókkal szemben, szakítva a *Csemege*-kódex liberális felfogásával. Elméleti magyarázata az volt, hogy ha az állam és a társadalom rendje megbomlik, akkor nincs biztonságban az élet, a testi épség és a vagyon sem. A törvényjavaslat nemzetgyűlési vitáján sok szó esett az emberi szabadságjogokról és a jogegyenlőségről.⁸ Bűncselekménynek minősült, ha valaki a kommunista mozgalomban vett részt, mert ez a tevékenység az állam és a társadalom törvényes rendjének a felforgatására irányult a törvényalkotó szerint. A jogszabály bevezette a nemzetgyalázást, mint bűncselekményi kategóriát, büntetni rendelte a forradalmi mozgalmak szervezését, vezetését és a bennük való részvételt. Külön rendelkezett a fegyveres erők, a csendőrség és az államrendőrség elleni izgatás büntetendőségéről, és szabályozta a magyar állam és nemzet ellen irányuló bűncselekményi kategóriákat is.

Európa számos országában születtek hasonló jellegű törvények, míg másutt az államhatalmat gyakorlók védelmére újabb szabályokkal egészítették ki a hatályos büntető törvénykönyvet. Németországban és Svájcban 1922-ben „rendtörvény” született. Svájcban

⁵ Ezzel a rendelkezéssel feleslegessé vált több törvényben biztosított különleges felhatalmazás: így az 1912. évi LXIII. tc. 12. szakaszának 4. pontjában, az 1920. évi XXXVIII. tc. 1. szakaszában, az 1922. évi XVII. tc. 6. szakaszában, az 1930. évi II. tc. 4. szakaszában és az 1931. évi XVI. tc. 61. szakaszában foglalt különleges felhatalmazások. Lásd hozzá: KOCSIS, A magyar állam büntetőjogi védelmének törvényi szabályozása 1878 és 1944 között 107.

⁶ KOVÁCS, A magyar büntetőjog és büntetőeljárás története 1848-tól 1944-ig 34.

⁷ Képviselőházi Irományok 1939/V. köt. 348. sz. 20–22.

⁸ LEHOTAY, A jogszűkítés útján 96.

„*Verbrechen gegen die Verfassungsmässige Ordnung und die innere Sicherheit*” címen, – ez nagyjából megfelel a magyar törvény elnevezésének: „Az alkotmányos rend és a belső biztonság érdekében” – míg Németországban „*Gesetz zum Schutze der Republik*” vagyis „Törvény a köztársaság védelméről” elnevezéssel alkották meg az ilyen jellegű jogszabályt. Olaszországban 1926-ban fogadtak el hasonló törvényt.⁹

A magyar jogszabály vonatkozó szövege *A magyar állam és a magyar nemzet megbecsülése ellen irányuló bűntettek és vétségek* című fejezetben a következőképpen rendelkezett: „7. § *Aki olyan valótlan tényt állít vagy terjeszt, amely alkalmas arra, hogy a magyar állam vagy a magyar nemzet megbecsülését csorbítsa vagy hitelét sértse, vétséget követ el és öt évig terjedhető fegyházzal büntetendő. A büntetés tíz évig terjedhető fegyház, ha a cselekményt abból a célból követték el, hogy valamely külföldi állam vagy szervezet a magyar állam vagy a magyar nemzet ellen ellenséges cselekményre indíttassék; ha pedig ennek következtében valamely külföldi állam vagy szervezet a magyar nemzet ellen ellenséges cselekményre indított, a büntetés életfogytig tartó fegyház.* 8. § *Aki a magyar állam vagy a magyar nemzet ellen meggyalázó kifejezést használ vagy ily cselekményt követ el, vétség miatt három évig terjedhető fegyházzal büntetendő.*”¹⁰ A törvény tehát kiterjesztette a büntetőjogi felelősséget, és így bővítette a jogalkalmazó szervek hatáskörét.¹¹ A korszak elismert büntetőjogásza, *Angyal Pál* vitatta ennek a törvénynek a szükségességét, és megjegyezte, hogy amióta a rendtörvény rendelkezései „*hatályban állanak, azóta ősi alkotmányunk szellemében értelmezett személyes szabadság nincs is Magyarországon*”.¹²

2. Sajtóvétségnek minősül-e a nemzetgyalázás? – A jogtudós *Finkey Ferenc* álláspontja

A fentiek szerint a rendtörvény 7. szakasza határozta meg a nemzetrágalmazás tényállását, míg 8. szakasza a nemzetgyalázásról rendelkezett. Előbbi bűncselekményt az követte el, aki olyan valótlan tényt állított, amely alkalmas volt arra, hogy a magyar állam vagy a magyar nemzet megbecsülését csorbítsa vagy hitelét sértse, utóbbit pedig hasonlóan az a személy, aki meggyalázó kifejezést használt a magyar állam vagy a nemzet ellen.

Névtelen szerző a *Jogtudományi Közlönyben* a következőképpen értékelte a jogszabály nemzetgyalázásra vonatkozó részét: „*Sem a magyar állam, sem a magyar nép államalkotó egysége: a magyar nemzet nem szorult arra, hogy hírneve vagy hitele a büntetőjog erőitlen védelmében részesüljön. Mert, hogy e védelem mily erőtlen, azt mi sem bizonyítja jobban, mint a kudarca, amelyet e törvény akkor vall, midőn a nyugateurópai sajtó túlnyomó része a megszegyenítő becsmérés áradatát zúdítja Magyarországra néhány tucat eszeveszett polgárának gyerekesen otromba ((hazafias)) akciója miatt.*”¹³ A jogszabály bírósági gyakorlatában hamar felmerült az a kérdés, hogy a nemzetgyalázás sajtódeliktumnak minősül-e. A neves jogtudós, *Finkey Ferenc* 1924-ben külön tanulmányt szentelt ennek a kérdésnek. Így értékelte a jogalkotó szándékát: „*Ismeretes, hogy az új törvény, a magyar állam és a magyar nemzet becsülete ellen a legutóbbi szomorú időkben mind sűrűbben elkövetett gyalázkodó cselekmények megtorlása végett, két egészen új tényálladékat állított fel a 7. és 8. §-okban. Ez a két tényálladék lényegében nem egyéb, mint a magánszemélyek ellen elkövethető rágalmazás és*

⁹ GYÖRGYI – KÓNYA – HARGITÁN, Az állam elleni bűncselekményekre vonatkozó rendelkezések módosításáról 18.

¹⁰ 1921. évi III. tc. 7. § 1. bek.

¹¹ A törvény születéséről lásd bővebben: KOCSIS, A magyar állam büntetőjogi védelmének törvényi szabályozása 1878 és 1944 között 91–107.; DRÓCSA, Az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló 1921. évi III. törvény cikk elhelyezése a XX. századi magyar büntetőjogi rendszerben 215–231.

¹² *Nemzeti Újság*, 1923. január 9. 26.

¹³ N. n., A nemzetgyalázás 41.

*becsületsértés fogalmának kiterjesztése a magyar állam és a magyar nemzet egésze ellen elkövetett hasonló becsmérlő (rágalmazói állításokra és gyalázó (becsületsértő) cselekményekre.*¹⁴

Az alapvető különbséget a két bűncselekménytípus – a nemzetrágalmazás és a rágalmazás – között *Finkey* a védendő tárgy tekintetében látta. Az elkövetési tevékenységet képező állításnak vagy híresztelésnek valótlannak kellett lennie, szemben a rágalmazással, ahol ez nem volt feltétlenül szükséges a megvalósuláshoz. Az állításnak vagy a híresztelésnek a magyar nemzet megbecsülésének csorbítására vagy hitelének sértésére kellett alkalmasnak lennie. További különbség, hogy az eljárást minden esetben hivatalból kellett indítani, szemben a rágalmazás alapesetével. Végül különbségként emelte ki *Finkey*, hogy az állított tények valótlanságát a vádlónak kellett bizonyítania a nemzetrágalmazás esetén.¹⁵

A joggyakorlatban felmerült nézeteltérés abból adódott, hogy a rágalmazásnál és becsületsértésnél a *Csemege*-kódex szerint minősített esetként állapították meg, vagyis magasabb büntetéssel sújtotta a jogalkotó a sajtó útján vagy egyébként nyilvánosan történt elkövetés esetét. Ezzel szemben a nemzetrágalmazásnál és nemzetgyalázásnál a jogalkotó nem határozott meg minősített esetet, tehát az élőszóval és a sajtó útján vagy egyébként nyilvánosan való elkövetésre is azonos büntetési tétel vonatkozott. *Finkey* ezt úgy értelmezte, hogy a felelősségre vonás rendje és terjedelme, mint a pénzbüntetés áthárítása és az elévülés kérdéseiben rendkívül fontos eltérést jelent az, ha a cselekményt sajtó útján vagy nem úgy követik el. Míg az előbbi esetre a sajtótörvény fokozatos felelősségi rendszere és szabályait, az utóbbi esetben a BTK rendes szabályait kellett figyelembe venni.

A nemzetrágalmazás vétségének kérdésben két ellentétes álláspont alakult ki a büntetőbírói gyakorlatban. Az egyik álláspont szerint a nemzetrágalmazás, ha azt sajtó útján követik el, nem minősült sajtóvétségnek, mert ennek a vétségnek a tényálladási eleme a tényállításnak a valótlansága. Ez pedig „rendszerint nem tűnik ki magából a sajtótermék tartalmából”, így a cselekmény a sajtótörvény alapján nem tekinthető sajtóvétségnek.¹⁶ A másik felfogást képviselők szerint a tényállítás valóságának vagy valótlanságának megállapítása a bizonyítás kérdéskörébe tartozik. Ez azt jelentette, hogy ha egyszer a valótlanságot a bíróság megállapította, akkor a sajtóvétség fennforog, mert ebben az esetben is maga a sajtótermék tartalmazta a valótlannak bizonyult tényállításokat. A Kúria elé több ízben került időszaki lapban elkövetett nemzetrágalmazási ügy, és ezekben az esetekben a bíróság egyik alkalommal sem állapította meg a sajtóvétséget, a vádlottakat nem szerzőként vonta felelősségre és ítélte el a Kúria. A budapesti törvényszék konkrét perben azzal indokolta a sajtóvétségként való minősítés elvetését, hogy az állított tények valótlansága nem derült ki a sajtótermékből. Az ítéletábla ezt az érvelést elfogadta, a Kúria pedig a semmisségi panaszt elutasította, tehát ezzel a legfelsőbb bírói fórum is helybenhagyta a törvényszéki álláspontot. A debreceni törvényszék később azonban eltérő álláspontot képviselt, vagyis elfogadta a sajtóvétséggé minősítését. A Kúria ekkor már érdemben állást foglalt a kérdésben, és elutasította, tévesnek ítélte a debreceni alsóbb bíróságok döntését. *Finkey* idézi a Kúria indokolását: „(...) a St.¹⁷ 32. §-a élesen elhatárolja egymástól a sajtóvétségek és a sajtó felhasználásával elkövetett közönséges bűncselekmények körét, előbbibe tartoznak a St. 32. §-a alá vonható azok a sajtó felhasználásával

¹⁴ FINKEY, Lehet-e sajtóvétség a nemzetrágalmazás? 326.

¹⁵ FINKEY, Lehet-e sajtóvétség a nemzetrágalmazás? 326.

¹⁶ 1914. évi XIV. tc. 52. §.

¹⁷ St.: sajtótörvény (a szerző megjegyzése).

*elkövetett bűncselekmények, amelyeknek tényálladékát a sajtótermék teljesen magában foglalja, az utóbbiak körébe pedig a sajtó felhasználásával elkövetett azokat a közönséges bűncselekményeket kell sorozni, amelyeknek a tényálladéka teljesen és tisztán nem foglalhatik benne a sajtótermékben, hanem azok egyik-másik tényálladéki elemének fennforgása a sajtóközleményen kívül külön megállapítást igényel.*¹⁸ A Kúria állásfoglalása tehát az volt, hogy a rendtörvényben foglalt tényálladék fontos ismérve a tényállítások valótlansága, ez azonban a vád alapjául szolgáló cikkből nem tűnt ki: „Ebből következik, hogy a vád tárgyává tett bűncselekmény a St. 32. §-ának első bekezdése értelmében nem sajtóvétség, hanem sajtó felhasználásával elkövetett közbűncselekmény, melyre nem a St., hanem az általános büntetőjogi rendelkezések alkalmazandók.”¹⁹ Finkey nem értett teljes mértékben egyet a Kúria álláspontjával, bár az elismerte, hogy a Kúria az érvelését a törvényre építette, azonban a jogtudós véleménye szerint ezzel a probléma még nem teljes mértékben megoldott: „Nem elég tehát sohasem egyedül a törvény szavaira, illetőleg azok nyelvtani értelmére hivatkozni. A törvény helyes értelmét csak annak logikai, történeti és rendszeres magyarázata alapján állapíthatjuk meg közmegnyugvásra. Nem elég azt megállapítani, mit jelentenek a törvényszakasz betűi, hanem azt kell tisztába hozni, mit akart a törvényhozás az illető rendelkezéssel. Mi a törvény alapgondolata, mi az egész törvény és az egyes szakaszok egybevetett értelme és célja.”²⁰

A Kúria álláspontjával ellentétes nézetet képviselt a jogtudós, amikor a sajtóvétség fogalmi ismérveiből kiindulva (a cselekmény a sajtótermék közzétételével valósul meg; a sajtójogi felelősséggel tartozó személy más bűncselekményt nem követ el; továbbá a sajtótermék megjelenése elegendő a bűncselekmény megvalósulásához) arra a következtetésre jutott, hogy a sajtótermékben megjelent nemzetrágalmazás sajtóvétségnek minősül. A nemzetrágalmazás lényegét Finkey abban látta, hogy „(...) elkeseredett vagy félrevezetett emberek a legképtelenebb valótlanságokat mondják, vagy írják Magyarországról. Egyes hatóságok, hatósági tagok vagy közegek vagy magánosok helytelen, esetleg törvénytelen tetteit általánosítják, azokból aaptalan, ferde, az államot, a nemzetet a legsötétebb színben feltüntető képet festenek”.²¹ Finkey tehát úgy foglalt állást, hogy a nemzetrágalmazás sajtóvétségnek tekintendő, és a Kúriát ebben a kérdésben a jogegységi döntvény meghozatalára ösztönözte.²²

A Kúria 824. számú döntésében azt rögzítette, hogy a rendtörvény 7. szakaszában meghatározott nemzetgyalázás esetében a sajtó útján előállított tények bizonyítására nem a sajtótörvény rendelkezéseit, hanem a Bünvádi Perrendtartás szabályait kell alkalmazni.²³ A legfelsőbb bíróság indokolása így szólt: „A vádlott cikkében Magyarország általánosságban úgy van oda állítva, mint ahol a jogállapot megszűnt, ahol rémuralom van, ahol az ügynevezett keresztény jogrend uralma alatt szerencsétlen politikai üldözöttek a börtönök fenekén ezerszám pusztulnak el. Ily tényállítások a műveltebb szellemű vádlott részéről csak abban a biztos tudatban történhetnek meg, hogy azok a magyar államnak, a magyar nemzetnek megbecsülését úgy az állandóan izgatott belföldi munkásság előtt, mint a velők összeköttetést tartó külföldi tényezők előtt — feltétlenül csorbítani fogják: ennél fogva a vádlott jóhiszeműség nem védekezhetik azzal, hogy nem volt állam és nemzetgyalázási, rágalmozási szándéka. Ami az állított és általánosított tények valóságát illeti, a vádbeli bűncselekménynél a valóság bizonyítása nem az 1914: XLI. t.-c. 13—15. §-ában előírt módon és feltételek mellett történik; hanem az a Bp. rendes szabályai szerint oly irányban és keretben teljesítendő, hogy az alkalmazandó büntetőtörvény minden rendelkezésének, minden jogi alkotó elemének megfelelő és valónak vett adatok, körülmények,

¹⁸ FINKEY, Lehet-e sajtóvétség a nemzetrágalmazás? 329.

¹⁹ FINKEY, Lehet-e sajtóvétség a nemzetrágalmazás? 329.

²⁰ FINKEY, Lehet-e sajtóvétség a nemzetrágalmazás? 331.

²¹ FINKEY, Lehet-e sajtóvétség a nemzetrágalmazás? 334.

²² FINKEY, Lehet-e sajtóvétség a nemzetrágalmazás? 342.

²³ Büntetőjogi határozatok tára VII. köt. 182.

*tények legyenek megállapítva; mert az ítélőbíróság kellő és szabad mérlegeléssel, gondos értékeléssel csak így döntheti el azután, hogy a vádbeli cselekmény tényelemei a törvényes tényálladék jogi alkotó elemeit megvalósították-e vagy nem s ennek következtében bűncselekmény fennforgásakor a bűnösség megállapításának vagy bűncselekmény hiánya esetén felmentésnek van-e helye.*²⁴

1927-ben 3955/1925. számú döntésében elfogadta a Kúria az alsóbb bíróságok marasztaló ítéletét abban a nemzetgyalázás miatt indult ügyben, amelyben a vádlott „*minden magyar emberire, tehát a magyar állampolgárok összességét kitevő nemzetre*” használt meggyalázó kifejezést.²⁵ A tényállás szerint a vádlott azt a kijelentést tette, hogy „*minden magyar ember bitang, gazember*”.²⁶ A Kúria érvelése szerint ezt a mondat nemcsak az egyes magyarokra, hanem a magyar állampolgárok összességét kitevő magyar nemzetre vonatkozik, és a kifejezés nemzetgyalázó voltát a vádlottnak tudnia kellett, ez pedig elengedő a bűnös szándék megállapításához.²⁷ Ugyancsak ebben az évben a következő mondat szolgált alapul a nemzetgyalázás miatti büntetőeljáráshoz: a vádlott úgy nyilatkozott, hogy „*ha gyermeke volna és az az iskolából hazajöve magyarul beszélne, leszúrna*”.²⁸ Nem minősítette ugyanakkor nemzetgyalázásnak a Kúria 1923-ban azt a kijelentést, hogy „*az összes minisztérium gazember*”.²⁹ Érvelése szerint a magyar állam alkotmányos intézményei nem jelentik magát az államot. Tehát az ilyen intézmények elleni meggyalázó kifejezés nem tekinthető nemzetgyalázásnak.³⁰ Nemzetgyalázásnak értékelte azonban a Kúria azt az esetet, amelyben a vádlott egyes szórványosan előforduló bűncselekményeket úgy állított be, mintha ezeknek a cselekményeknek az elkövetése napirenden volna az országba, és ezeket a hatóságok, a kormány, a törvényhozás, és az államfő is politikai okokból támogatná és tűrné.³¹

3. Az ügyvéd Fényes Jenő álláspontja a nemzetgyalázási eljárásokról

Fényes Jenő debreceni ügyvéd *A nemzetgyalázási perekéről* címmel 1927-ben írt cikkében arra mutatott rá, hogy bár a rendtörvényben szabályozott nemzetgyalázás és nemzetrágalalmazás célja érthető, de megvalósulása, szigora a gyakorlatban éppen az ellentétes hatást váltotta ki:³² „*Az emberek már a falvakban és tanyákon is tudják, hogy gazdájukról, szomszédjukról csak azt kell állítaniok, hogy a magyar névvel, megjelöléssel kapcsolatban valami becsmérlő kifejezést használtak és ez már teljesen biztos út ahhoz, hogy az ellenségtől egy időre megszabaduljanak. Tudja a lakó és a házigazda is, hogy a lakáscserének sokszor bevált és gyors módja ez, mert amikor nemzetgyalázási perről van szó, akkor nincs pardon és nincs tréfa.*”³³

A vádhatóságok ezekben az eljárásokban azt az utasítást kapták, hogy a legszigorúbban járjanak el. Ennek érdekében már a vádirat benyújtása előtt az ügy a felsőbb hatóságok elé került. A királyi ügyészek minden ilyen esetben kötelesek voltak fellebbezést benyújtani a felmentő ítélet ellen. Előírás volt, hogy az ítéletekről sürgős jelentésben kellett beszámolni az igazságügyi hatóságoknak. Mindezek a szabályok és szigorítások az ügyvéd álláspontja szerint sokszor koholt

²⁴ Büntetőjogi határozatok tára VII. köt. 182–183.

²⁵ LENGYEL, Büntetőjogi döntvénytár 20. köt. 158.

²⁶ LENGYEL, Büntetőjogi döntvénytár 20. köt. 158.

²⁷ LENGYEL, Büntetőjogi döntvénytár 20. köt. 154.

²⁸ LENGYEL, Büntetőjogi döntvénytár 20. köt. 154.

²⁹ ISAÁK, A kihágási büntető törvénykönyv 475.

³⁰ ISAÁK, A kihágási büntető törvénykönyv 473.

³¹ ISAÁK, A kihágási büntető törvénykönyv 473.

³² FÉNYES, A nemzetgyalázási perekéről 205.

³³ FÉNYES, A nemzetgyalázási perekéről 205.

vádakhoz vezettek, ezért javaslatot tett arra, hogy az ügyészségre vonatkozó korlátokat szüntessék meg, továbbá biztosítani kell az ügyészség számára azt a jogot, hogy a nyilvánvalóan koholt vádakot visszautasítsa. Fontosnak tartotta azt is, hogy a külföldről érkezők és a megszállt területekről érkezők helyzetét enyhítsék a nemzetgyalázási perekben.³⁴ „*Maradjunk csak meg a büntető perrendtartásunk igazi szelleménél! A magyar bíróság és magyar ügyészség lelkébe ne nyúljon senki és semmi kivételes szabály. Az embereket meg kell győzni és nyugtatni arról, hogy az igazság ereje nagyobb minden bosszúnál és hogy az igazságszolgáltatás nem lehet eszköz senkinek a kezében, lévén az igazságszolgáltatás egyedül és kizárólag az igazságért.*” – fogalmazott az ügyvéd.³⁵

4. „Nemzetgyalázási pör folyik a büntetőtörvénszéken”: a nemzetgyalázás a joggyakorlatban

4.1. A zsidótörvények és a nemzetgyalázás

A vizsgált korszakban több olyan per került a Kúria elé, amelyben a zsidóság valamilyen formában érintett volt. Így a Kúria helybenhagyta az alsó fokon eljáró bíróságok marasztaló ítéletét abban az esetben, amelynek vádlottja egy külföldi lapban megjelent cikkében Magyarország gazdasági helyzetével kapcsolatban azt állította, hogy „*Magyarország a zsidóság gyarmata*”.³⁶ Az alsóbb fokon eljáró bíróságok a vádlott bűnösségét nemzetragalmazás vétségében megállapították, és az ez ellen benyújtott semmisségi panaszt elutasította a Kúria. Értelmezése szerint a vádlott kijelentése azt foglalta magába, hogy Magyarországon a zsidóság a pénzügyi, ipari és kereskedelmi téren kizárólagos hatalmat szerzett. A Kúria tényként fogadta el és rögzítette azt, hogy a zsidóság számarányát meghaladó mértékben érvényesül a gazdasági életben, de hatalmát nem tekintette kizárólagosnak, és rámutatott arra, hogy a gazdaság területén történő érvényesülés lehetősége a „*nem zsidó elemek*”³⁷ számára is lehetséges, ha alkalmasak arra. Vádlott állítása a Kúria véleménye szerint alkalmas volt arra, hogy a magyar állam és a magyar nemzet megbecsülését csorbítsa és hitelét sértse, mert arra lehetett belőle következtetni, hogy az államalkotó magyar nép nem képes a magasabb rendű gazdasági életre, továbbá eltűri azt, hogy egy kisebbség gazdasági elnyomása alatt éljen. E kúriai döntés több szempontból is fontos. Egyrészt pontosította a rendtörvényt, amelyet nemcsak a kommunizmus érdekében elkövetett bűncselekmények megtorlása érdekében alkotott meg a törvényalkotó.³⁸ Érdekes másrészt azért is, mert ekkor már hatályban volt az első zsidótörvény, és a második zsidótörvény országgyűlési tárgyalása folyt, amelynek egyik része éppen a zsidóság gazdasági visszaszorítását célozta.

Egy másik esetben a tényállás szerint az izraelita vallású vádlott 1942-ben vallási ünnepen olyan nemzeti színű zászlót tartott, amelyre rá volt ragasztva a hatágú csillag. A Kúria a vádlottat felmentette a nemzetgyalázás vétségének vádjá alól. A közvádoló az ítélet ellen semmisségi panaszt nyújtott be, amelyet a Kúria elutasított. Indokolása szerint a két jelvény együttes használata nem volt megengedett, és alkalmasnak tekintette a Kúria arra, hogy a vádlott cselekménye „*a legszélesebb körben visszatetszést keltsen.*”³⁹ Mindezek ellenére a Kúria értelmezése szerint a cselekmény nem

³⁴ FÉNYES, A nemzetgyalázási perekről 206.

³⁵ FÉNYES, A nemzetgyalázási perekről 206.

³⁶ LEHOTAY, A jogszűkítés útján 217.

³⁷ LEHOTAY, A jogszűkítés útján 217.

³⁸ Kúria 2592/1938. sz. Lásd: Jogi Hírlap 1939, 119.

³⁹ LEHOTAY, A jogszűkítés útján 218.

valósította meg a nemzetgyalázás vétségét, mert nem talált adatot arra, hogy a vallását ünneplő vádlott tudatában lett volna, hogy a hatágú csillag alkalmazása sértette volna a nemzet egyetemének az érzületét.⁴⁰

1942 szeptemberében *Cziáki Endre* mezőzombori lakos nemzetgyalázási pere Sátoraljaújhelyen zajlott. A vád szerint elítélte a zsidók kínzását (1942!) és a háború elvesztéséről beszélt.⁴¹

Csőszi László ismertet egy hasonló esetet, amelynek során 1944. június 2-i a szolnoki bombázás után romot takarító zsidó értelmiségieket látva *Polónyi Margit* elírta magát, és azt a kijelentést tette, hogy „*sokkal jobb dolgunk volt, amíg a zsidók adtak nekünk munkát*”.⁴² Nemzetgyalázásért vádat emeltek ellene.⁴³ A zsidóság mellett, vagy a háború ellen felszólalni tehát veszélyes volt, ahogyan egyéb rosszalló megjegyzés is alapot szolgáltatathatott a büntetőper megindítására. A következő részben azt vizsgáljuk, hogy milyen társadalmi rétegekből kerülhettek még ki a nemzetgyalázás/nemzetrágalmazás elkövetői.

4.2. „Magyarországon a munkások csak az uraknak dolgoznak”: munkások, napszámosok, vendéglősök a bíróság előtt

1922 nyarán egy halasi asszony többek előtt becsmérőleg nyilatkozott a kormányzóról és a nemzeti hadseregről, amiért őt feljelentették az ismerősei. *Berkiné* ellen kormányzósértés és nemzetgyalázás miatt emelt vádat az ügyészség, majd a budapesti törvényszék három évi fogházra és negyvenezer korona pénzbüntetésre ítélte.⁴⁴

Duka Péter szaniszlói kisgazda burgonyát szedett a földjén 1943-ban. Két helybeli asszony haladt el mellette és beszélgetésbe elegyedtek. *Duka* olyan kijelentésekre ragadtatta el magát, amely miatt a nagyváradai törvényszék ötös tanácsa nemzetgyalázás vétségéért egy hónapnyi fogházra ítélte, azonban az ítélet végrehajtását háromévi próbaidőre felfüggesztette. Az ügy a Kúriáig jutott, ahol a koronaügyész és helyettese felszólalását követően a vádlott büntetését a legfelsőbb bírói fórum helybenhagyta. A végrehajtás felfüggesztését mellőzték, tehát a fogházbüntetést le kellett töltenie a vádlottnak.⁴⁵

Fodor Márton csíkrákosi hentes és mészáros 1942 októberében a kocsmában duhajkodott és gyalázkodó szavakkal káromkodott.⁴⁶ A kocsmában ki volt függesztve egy plakát, amelyen a következő felirat szerepelt: „*Magyarok lássátok!*”, és a gyalázkodástól óvta az embereket. Erre figyelmeztették a jelenlévők a vádlottat is, aki azonban továbbra is folytatta a gyalázkodást. Feljelentést tettek ellene, amit a királyi ügyész vádemelése követett. A marosvásárhelyi törvényszék ötös tanács vont a felelősségre, és bűnösnek mondta ki nemzetgyalázás vétségében. Két hónapi fogházbüntetést szabott ki a bíróság, de háromévi próbaidőre felfüggesztette a büntetés végrehajtását. Az ügyészség semmisségi panaszt nyújtott be, így a Kúria *Gergics Károly* vezette

⁴⁰ LEHOTAY, A jogszűkítés útján 218.

⁴¹ HÓGYE, Regeszták a munkásmozgalom zempléni történetéhez 76.

⁴² CSÓSZ, Konfliktusok és kölcsönhatások 221.

⁴³ CSÓSZ, Konfliktusok és kölcsönhatások 221.

⁴⁴ Kiskunhalas Helyi Értesítője 1923/9. sz. 2.

⁴⁵ Magyar Országos Tudósító 1943. október 1.

⁴⁶ Magyar Országos Tudósító 1943. október 3.

tanácsa a kéthónapi fogházbüntetést kimondó ítéletet helyben hagyta, azonban a büntetés végrehajtásának a felfüggesztését mellőzte, tehát a szabadságvesztést le kellett tölteni.⁴⁷

A 21 éves nagygercei napszámos, *Kanász József* a hősi művek előtt tüntetőleg nem tisztelgett, és a figyelmeztetések ellenére kijelentette, hogy ő nem bálványimádó. Nem vett részt a leventegyakorlatokon sem, amit vallási hovatartozásával indokolt. Úgy érvelt, hogy mivel ő a Jehova tanúi vallási közösséghez tartozik, ezért nem vehet részt a gyakorlatokon, mert a vallása tiltja azt. A kassai törvényszék három hónap fogházra ítélte nemzetgyalázás vétsége miatt. Az indokolásban az szerepelt, hogy a magyar nemzet hőseinek a lekicsinylése az egész magyarság, a magyar nemzet lekicsinylését jelenti, és ezzel a vádlott megvalósította a nemzetgyalázás vétségét. A Kúria ötöstanácsát ebben az ügyben is *Gregics Károly* vezette. A döntés az előzőekhez hasonló: az alsóbb fokú bíróság ítéletét helyben hagyta a Kúria.⁴⁸

Három kisszállási munkás *Boska Lajos*, *Hambalkó Mibály* és *Berecz Gáspár* ellen azért indult eljárás, mert az egyik ünnepség alkalmával a Himnusz éneklése alatt fejükön hagyták a kalapjukat. Amikor figyelmeztették őket, nemzetgyalázó kijelentéseket tettek.⁴⁹

Hasonló eset történt Madarason is, amikor *Nagy András* napszámos a *Szent István*-napi ünnepségen nem vette le a kalapját a Himnusz éneklése alatt. Ezért a „tettéért” nemzetgyalázás vétsége miatt tizenöt napi fogházbüntetésre ítélték.⁵⁰

1927-ben „*Különös pör egy főpincér ellen*” címmel jelent meg a Vendéglősök Lapjában egy tudósítás arról, hogy *Horváth Jánost*, a kecskeméti Otthon Kávéház volt főpincérét nemzetgyalázásért vont felelősségre a törvényszék. A tényállás szerint *Horváth* a kávéház két törzsvendége előtt állítólag azt a kijelentést tette, hogy „...*Magyarország egy köpöcsésze, melynek nincs létjogosultsága*”.⁵¹ *Horváth János* tagadta, hogy ilyen kijelentést tett volna, és azzal érvelt, hogy a feljelentés ellene bosszúból történt. A bíróság végül bűnös találta *Horváth Jánost* a nemzetgyalázás vétségében és egyhónapi fogházra ítélte.⁵²

1943 szeptemberében Sátoraljaújhelyen zajlott *Hammernyik Ferenc* tarcali lakos nemzetgyalázás miatt indult pere. Kijelentése, amiért egy hónap fogházra ítélték, miután öt hónapot letöltött a nagykanizsai toloncházban, a következő volt: „*Magyarországon a munkások csak az uraknak dolgoznak (...)* Itt csak annyit adnak az embernek, hogy meg ne dögljön ében. Itt Tarcalon is csak 1-2 embernek jó, a többiek koldusok (...).”⁵³

Az eddig áttekintett eljárásokból az látszik, hogy a vádlottak jelentős része a parasztság, a falun élő, szegény emberek köréből került ki, míg másik részük a munkások köréből, akik nehéz helyzetükért a kormányzót, az ország irányítóit tették felelőssé. Ezek a perek tehát ebben a körben egyértelműen a hatalom megfélemlítési eszközeként szolgáltak.

⁴⁷ Magyar Országos Tudósító 1943. október 3.

⁴⁸ Magyar Országos Tudósító 1943. október 12.

⁴⁹ Kiskunhalas Helyi Értesítője 1939. november 3.

⁵⁰ Kunsági Napló 1939 november–december, 45–49. sz. 1939. november 27., itt: 48. sz. 2.

⁵¹ Vendéglősök Lapja 1927/2. sz. 6.

⁵² Vendéglősök Lapja 1927/2. sz. 6.

⁵³ HÓGYE, Regeszták a munkásmozgalom zempléni történetéhez 88.

4.3. „Nemzetgyalázó” értelmiségek

Nemcsak a szegény sorsú embereket, hanem a róluk tudósító írókat is felelősségre vonták nemzetgyalázás címén. A leghíresebb per ezek közül a *Féja Géza* elleni eljárás. 1937. április 9-én tudósított a Békésmegyei Közlöny arról, hogy elrendelték *Féja Géza Viharsarok* című szociográfiai könyvének elkobzását, melyet az Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Rt. adott ki.⁵⁴ A könyvet be is tiltották. 1937. március 13-án keletkezett vádiratban vádként a sajtó útján elkövetett osztály elleni izgatás büntette mellett a magyar állam és a magyar nemzet megbecsülése ellen irányuló vétség szerepelt. Az 1937. október 14-én megtartott tárgyalásról, amely a budapesti törvényszéken zajlott, a Márciusi Front külön kiadványt adott ki.⁵⁵ *Féja Géza* ügyvédje a híres *Varga Ödön* volt. Békés vármegye törvényhatósági bizottságának Gyulán, 1937. évi május hó 25-én tartott rendes közgyűléséről szóló jegyzőkönyv tudósít arról, hogy *Karácsony András* lelkész, a törvényhatósági bizottság tagja hogyan foglalt állást a perrel kapcsolatban: „(...) ez a könyv egy szörnyűségeken nyugtalankodó lelkiismeret megszólalása. Elismeri azt, hogy *Féja Géza* meglátásaiban elfogult és szélsőséges, de ezen könyv írója a végtelenül szereti hazáját, és bacsak fele igaz annak, amit ír, akkor is már szörnyűséges helyzetek és szociális bajok vannak a megyében. Ezt a könyvet mindenkinek el kell olvasni, de elsősorban a hivatalos vezető embereknek, hogy a tanulságokat meg lehessen szívlelni (...)”.⁵⁶ *Féja Géza*t a budapesti királyi törvényszék végül öt hónapi fogházbüntetésre ítélte.

1921-ben *Madzsar József* fogorvos⁵⁷ ellen indult eljárás sajtó útján elkövetett nemzetgyalázás vétsége miatt. A vádirat tartalmazta a vád alapjául szolgáló – a fehérterrortól szóló írás – egy részét is: „*A keresztény kurzus: tatárjárás, szociális bélpoklosság. Gyilkossággal és fosztogatással alakult. Kommunisták és zsidók üldözése, halálra kínzása jellemzik, de keresztény fej beverése és keresztény zseb kiürítése. A dunai hullák nem öngyilkosságból erednek, hanem tömeggyilkosságok következményei. (...) Szóba került, hogy a kormányzó gyilkosokat bérrelt fel.*” 1921 nyarán a szerzőt börtönre ítélték, de időközben *Madzsar* Bécsbe emigrált.⁵⁸

1925-ben *Vanczák János* nemzetgyűlési képviselő mentelmi jogának felfüggesztését kérte a budapesti királyi főügyészség,⁵⁹ mert a budapesti büntetőtörvényszék a Népszavában 1925. évi augusztus 26-án megjelent 190. számában *Nemzetpusztítás és nemzetgyalázás* címmel közölt cikkben olyan tényeket állított, melyek alkalmasak voltak arra az ügyészség szerint, hogy a magyar állam és a magyar nemzet megbecsülését csorbítsák és hitelét sértsék: „*A lakásotokban is nézettek körül, hogy avatatlan füleik ne hallják meg, hogy éreztek és mit gondoltok. Csak ökölbe szorított kézzel szabad izgulni, csak*

⁵⁴ FÉJA, *Viharsarok*. Az Alsó Tiszavidék földje és népe.

⁵⁵ Lásd: A „Viharsarok” a bíróság előtt. *Féja Géza* pere.

⁵⁶ ERDMANN, A „Viharsarok” fogadtatása Békés megyében.

⁵⁷ A *Magyar életrajzi lexikon* szerint *Madzsar József* (Budapest, 1876 – Szovjetunió, 1940/1944?) a Radikális Párt elnöke, orvos, társadalomtudós és szociálpolitikus volt. A polgári forradalom idején népjóléti minisztériumi államtitkár volt, 1920 után ismét magánpraxist folytatott, 1921 és 1924 között emigrációban élt, majd hazatért és belépett az MSZDP-be. A pártból baloldali magatartása miatt 1931-ben kizárták. 1931 és 1935 között az illegális kommunista párt tagja lett, eközben előadásokat tartott és szemináriumokat vezetett. Többszöri letartóztatását követően először Csehszlovákiába, majd a Szovjetunióba emigrált. A sztálini önkény időszakában, 1938-ban koholt vádak alapján, koncepciós per keretében halálra ítélték és kivégezték. Lásd: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/m-76AF9/madzsar-jozsef-76B2E/> (2023. 08. 17.).

⁵⁸ KÓBOR, Egy nyughatatlan szellem 43.

⁵⁹ A budapesti kir. főügyészség 9.264/f. ü. 1925. számú határozatát idézi a mentelmi jog felfüggesztéséről szóló nemzetgyűlési jegyzőkönyv, lásd: Nemzetgyűlési irományok 1166.

néma haraggal lehet figyelni azt az országpusztítást, mellyel a kurzus politikája az ország népességét megtizedeli (...) A csendőr szabja meg a falu politikai és gazdasági életének mikéntjét; a csendőr képviseli a szolgabíró s a szolgabíró ma ismét nagyobb úr, mint a miniszter (...) A falu népe újra minden jogtól megfosztva, a legsúlyosabb elnyomatásban és Ínségben él (...) Aki vétkezik, az a bíróság elé kerül, s arról már igazán nem lehet tenni, hogy a független magyar bíróság, bizonyára a legszentebb meggyőződése szerint, a legsúlyosabb bűnökkel vádolt kurzista fajvédőket alacsony pénzbüntetésre ítéli, de ezzel szemben a Népszava »izgatással« vádolt »bűnöseit« több évre szóló fogházbüntetéssel és tízmilliós pénzbüntetéssel sújtja.»⁶⁰ A lap felelős szerkesztője, Vanczák János volt, aki a cikk szerzőjét nem nevezte meg, ezért az írás tartalmáért a sajtótörvény szerint a felelős szerkesztő, jelen esetben a nemzetgyűlési képviselő tartozott sajtójogi felelősséggel.⁶¹

Szinte minden olyan író és költő (de akár nemzetgyűlési képviselő) ellen találunk legalább egy nemzetgyalázás miatt indított eljárást, aki kritikai hangon fogalmazott a fennálló rendszerről. A teljesség igénye nélkül említhetjük Szabó Dezsőt, aki ellen 1924-ben indult büntetőeljárás izgatás és nemzetgyalázás vétsége miatt, és börtönbüntetésre ítélte a bíróság.⁶² Kosztolányi Dezső pertörlési kérvényt fogalmazott meg író társaival, amit a kormányzónak szeretett volna átadni, aki azonban nem fogadta őt.⁶³ Móra Ferenc ellen egy évvel korábban indult eljárás, amelyet Ruszoly József ismertetett tanulmányában.⁶⁴ Az utolsó mecénást, az emigrációból hazatérő Hatvany Lajost több évi fegyházbüntetésre ítélték.⁶⁵ Többször fogták perbe József Attilát is, amelyek közül a Rőpiratperben szerepelt nemzetgyalázás vádként a vádiratban.⁶⁶ Ezeknek az eljárásoknak a feltárása és részletes jogtörténeti szempontú vizsgálata egy következő tanulmány témájául szolgálhat.

5. Záró gondolatok

Összegzésként rögzíthetjük, hogy a két világháború közötti időszak kezdetén a rendtörvény rendelkezései teremtettek alapot a nemzetgyalázás és nemzetragalmazás segítségével a rendszer ellenségei, vagy a rendszert valamilyen formában kritizáló emberek elhallgattatására, felelősségre vonására. Ezekben a pereknek a jellemzője, hogy sokszor szolgáltak a bosszú eszközeként: egy haragos szomszéd rossz megjegyzése alapot szolgáltatott nemzetgyalázás miatti feljelentésre. A nehéz körülmények között, szegénységben élő parasztemberek, valamint a munkásság és az

⁶⁰ A nemzetgyűlés mentelmi bizottságának jelentése a magyar állam és a magyar nemzet megbecsülése ellen irányuló vétség miatt feljelentett Vanczák János nemzetgyűlési képviselő mentelmi ügyében, Nemzetgyűlési irományok 1077–1171.

⁶¹ A nemzetgyűlés mentelmi bizottságának jelentése a magyar állam és a magyar nemzet megbecsülése ellen irányuló vétség miatt feljelentett Vanczák János nemzetgyűlési képviselő mentelmi ügyében, Nemzetgyűlési irományok 1077–1171.

⁶² A per részletes bemutatása egy másik tanulmány témája lehet. A költőperekről lásd még: LEHOTAY, „...*ha ügyész fizet verseimért*” 181–200.

⁶³ SÁRKÖZI, Nyugat népe 100.

⁶⁴ RUSZOLY, Móra Ferenc sajtópöre 1923-ban 8–15.

⁶⁵ Részletesen lásd: LEHOTAY, Az utolsó mecénás a bíróság előtt 315–326.

⁶⁶ „*A humanizmus érvényesülésének az igazságszolgáltatásban minden érző ember küzdő katonája lenne, ha a bátortalanság, a megalkuvás és a kényelemszeretet nem tartaná vissza az akcióból lépéstől. Azonban van egy ideiglenes rendelkezés, amely még a legmegalkuvóbbakat, a legbátortalanabbakat is irtózáttal és indulattal tölti el. Ez a rögtönítélő bírósági rendelete (statárium), amelyet úgy látszik a kormány állandósítani törekszik, holott annak alkalmazásától, annak gyakorlati megvalósításától, még az igazságszolgáltatás legengedelmesebb közegei is borzongva idegenkednek. A Statárialis Bíróságnak, bármily sötét gazdasági, társadalmi, erkölcsi és világnézeti krízisek korszakát éljük is, ma semmi célja, indoka és aktualitása nincsen. A magyar életrendet, a társadalmi és erkölcsi rendet nem ez védi, sőt minden jogrendnek veszedelme, ha bármely bűncselekménynél sűrűn dobjuk a büntető törvénykönyv és perrendtartás rendelkezéseit, amelyek egyenlő jogokat biztosítanak a vádlottnak a vádlóval, amit a statárium kizár. [...] Halál a halálbüntetésre!*” A vádlott József Attila, <http://archivkiallitasok.archivportal.hu/jozsefattila/virtualis/jozsefattila.html> (2023. 08. 17.).

iparosok köréből számos „vádlott” került ki. Azonban a bíróság előtt találjuk azokat a (népi) írókat is, akik megélt élményeik, kutatásaik és a rendelkezésükre álló adatok alapján valóságghűen ábrázolták a szegényparasztság nyomorát, embertelen életkörülményeit. Az eljárások jelentős része a Kúria elé került, amely több állásfoglalásában is értelmezte a jogszabályt. A törvény tág teret adott, hiszen szinte bármilyen – nem is feltétlenül negatív – megnyilvánulás a nemzettel, a magyarsággal, a magyar emberekkel kapcsolatban vagy adott esetben a zsidóság mellett, megállhatta a helyét, mint nemzetgyalázás. Láthattuk azt is, hogy sok esetben került sor semmisségi panasz benyújtására is, amelyet rendszerint elutasított a Kúria. A jellemző büntetés ezekben az esetekben a szabadságvesztés volt, amelynek időtartama széles skálán mozgott: a néhány napos fogházbüntetés mellett találunk több évre kiszabott fegyházbüntetést is. A tanulmányban bemutatott perek példaként szolgálnak a nemzetgyalázás miatt indított eljárások bemutatására. További hasonló perek kutatása – mind a Kúria, mind az alsóbb bíróságok szintjén –, valamint az eljárásokban résztvevő bírák, ügyészek, ügyvédek munkásságának a feltárása még teljesebbé teheti a téma kifejtését, és tovább árnyalhatja a *Horthy*-korszakról, különösen annak büntetőjogáról eddig megalkotott eddigi képet.

A nemzetgyalázási perek mikéntjét találóan fogalmazza meg *Illyés Gyula*, akit ugyancsak felelősségre vontak ezen vád alapján. A tanulmányt az ő naplójegyzetével zárom: „*Elítéltek. A lépcsőn lejövet döbbsentem rá igazí bűnömre, arra, hogy semmi büntudatot nem éreztem. Ma, a következő nap, ismét elítéltek. Véletlenszerű, de annak is már szinte humoros, hogy valahányszor a nemzet eddig valamilyen formában hivatalosan megbélyegzett, mindannyiszor épp akkor várta el, hogy én viszont koszorút tegyek reá. Ma is még jóformán meg sem értettem a bíró szavát, hogy miért kellett engem nemzetgyalázásért elítélnie (...).*”⁶⁷

Felhasznált irodalom és források

- A „Viharsarok” a bíróság előtt. Féja Géza pere. A Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék 1927. október 14-én tartott főtárgyalásának gyorsírói feljegyzések alapján készült teljes szövege. Budapest 1937
- A vádlott József Attila. A költő sajtópereinek dokumentumai.
<http://archivkiallitasok.archivportal.hu/jozsefattila/virtualis/jozsefattila.html> (2023. 08. 14.)
- BÁLINT Alajos: A Móra Ferenc Múzeum évkönyve 1958–1959. Szeged 1960
- Büntetőjogi határozatok tára VII. kötet. Budapest 1927
- CSÓKE Márk: „Minek ültetnek olyan buta embert az ország élére, mint Horthy, aki nem tudja az országot kormányozni?”. Kormányzósértési perek a Bácskában, 1941-1944. *Aetas* 2020/4. sz. 98–115.
- CSÓSZ László: Konfliktusok és kölcsönhatások. Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár Közleményei 12. Szolnok 2014
- DÉMY Gergő Mihály: Jogi ismeretek. Budapest 1942
- DRÓCSA Izabella: Az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló 1921. évi III. törvénycikk elhelyezése a XX. századi magyar büntetőjogi rendszerben. *Iustum Aequum Salutare* XIII. 2017/2. sz. 215–231.
- ERDMANN Gyula: A „Viharsarok” fogadtatása Békés megyében. *Honismereti füzet* 1. Körösök vidéke 1. 1988/1. sz. 46–56.
- FAZEKAS Csaba: Kisegházak és szektakérdés a Horthy-korszakban. Budapest 1996
- FÉJA Géza: Viharsarok. Az Alsó Tiszavidék földje és népe. Budapest 1937
- FÉNYES Jenő: A nemzetgyalázási perekéről. *Jogtudományi Közlöny* 1927/22. sz. 205–206.
- FINKEY Ferenc: Lehet-e sajtóvétség a nemzetrágalmazás? *Jogállam* 1924/7. sz.
- GRÓSZ Mihály: Csabai életrajzok. Msc. Békéscsaba 1995

⁶⁷ ILLYÉS, Naplójegyzetek, <https://epa.oszk.hu/00000/00022/00630/20134.htm> (2023. 08. 17.).

- GYÖRGYI Kálmán – KÓNYA Imréné – HARGITÁN Éva: Az állam elleni bűncselekményekre vonatkozó rendelkezések módosításáról. Budapest 1990
- HÓGYE István: Regeszták a munkásmozgalom zempléni történetéhez, 1875-1944. Borsodi Levéltári Füzetek 4. Miskolc 1977
- ILLYÉS Gyula: Naplójegyzetek, 1938/7. sz.
<https://epa.oszk.hu/00000/00022/00630/20134.htm> (2023. 08. 17.)
- ISAÁK Gyula (szerk.): A kihágási büntető törvénykönyv (1879. XL. törvénycikk), a büntető törvénykönyveket életbeléptető rendelkezések (1880. XXXVII. törvénycikk), a sajtótörvény (1914. XIV. törvénycikk) és a büntettet, vétséget vagy kihágást megállapító külön törvények. Budapest 1928
- Kiskunhalas Helyi Értesítője 34. évf./79. sz. 1934. október 3.
- Kiskunhalas Helyi Értesítője 39. évf./88. sz. 1939. november 3.
- KÓBOR András: Egy nyughatatlan szellem. Magyar Fogorvos 2017/1. sz. 42–44.
- KOCSIS László: A magyar állam büntetőjogi védelmének törvényi szabályozása 1878 és 1944 között (a dualizmustól a Horthy-rendszer időszakáig). Közjogtörténeti tanulmányok. Budapest 2006
- KOVÁCS Kálmán: A magyar büntetőjog és büntetőeljárás jog története 1848-tól 1944-ig. Budapest 1971
- Kunsági Napló 1939/45-49. sz.
- LEHOTAY Veronika: „...ha ügyész fizet verseimért”. Költőperek a Horthy-korszakban. In: SÁRY Pál (szerk.): Híres történelmi perek. Miskolc 2018, 181–200.
- LEHOTAY Veronika: A jogszűkítés útján. A Horthy-korszak szabadságjog megvonó intézkedéseinek jogtörténeti aspektusai különös tekintettel Borsod vármegyére. Miskolc 2020
- LEHOTAY Veronika: Az utolsó mecénás a bíróság előtt: Hatvany Lajos pere. Miskolci Jogi Szemle 2021/3. különszám 315–321.
- LENGYEL Aurél (szerk.): Büntetőjogi döntvénytár XX. köt. Budapest 1928
- Magyar életrajzi lexikon I–IV. (Főszerk.: KENYERES Ágnes). Budapest 1967–1994
- Magyar Országos Tudósító, 1943. október 1.
- MARKOVITS György: Üldözött irodalom. Kitiltott, elkobzott, inkriminált prózai írások a Horthy-korszakban. Budapest 1964
- MEDGYESI Konstantin: Szemlvények egy szenvedélyes flört történetéből – Móra és a politikai küzdőtér. Veritatis Imago 2018/3. sz. (oldalszám nélkül)
http://veritatisimago.hu/ViIII-medgyesi_k.pdf (2023. 08. 17.)
- Nemzeti Újság, 1923. január 9.
- N. n.: A nemzetgyalázás. Jogtudományi Közlöny 1926/5. sz. 41.
- RUSZOLY József: Móra Ferenc sajtópöre 1923-ban. Jogtörténeti Szemle 2004/1. sz. 8–15.
- SÁRKÖZI Éva (szerk.): Nyugat népe. Tanulmányok a Nyugatról és koráról. Budapest 2009
- TARNAI János: Lehet-e sajtóvétség az országgrálgalmazás? Jogtudományi Közlöny, 1925/1. sz. 1–3.
- Vanczák János mentelmi joga. Nemzetgyűlési irományok XVIII. köt. Budapest 1922, 1077–1171.
- Vendéglősök Lapja 1927/2. sz. 75–85.
- ZIMONYI Zoltán: Vihar a viharsarok körül, <http://zimonyizoltan.hu/feja-geza/vihar-viharsarok-korul> (2023. 08. 17.)